

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

**ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ:
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ,
УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Монографія

Київ, Харків – 2020

УДК 374.7

ББК 74.4

О-72

ISBN

Рецензенти:

Сорочан Т.М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і освіти дорослих Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України;

Бідюк Н.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Іван Зязюна НАПН України (протокол № 2 від 24 лютого 2020 року), Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 1 від 27 лютого 2020 року)

Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія / За заг. ред. акад. Н.Г. Ничкало, акад. І.Ф. Прокопенка. Київ, Харків : Інститут освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2020. 544 с.

У монографії здійснено аналіз освіти дорослих як чинника розвитку людського капіталу в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, розкрито особливості теорії та практики організації навчання дорослих в Україні та провідних країнах світу, визначено особливості андрагогічної науки та її значення для системи управління людськими ресурсами, окреслено тенденції професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогів та андрагогів, визначено освітні потреби різних категорій дорослого населення.

Монографія призначена для науковців, викладачів, аспірантів, усіх, кого цікавлять питання безперервного навчання та освіти дорослих.

4.6.	Освітні потреби педагогів у сфері виховання та їх реалізація у післядипломній освіті (<i>Сіваченко І.Г.</i>)	333
4.7.	Тренінг як ефективний метод організації навчання дорослих у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників (<i>Білик Н.І.</i>)	337
4.8.	Особливості проєктування програми підвищення кваліфікації вчителів математики (<i>Нелін Є.П., Долгова О.Є.</i>)	343
4.9.	Консультаційний супровід професійного розвитку педагога як технологія освіти дорослих (<i>Горват М.В., Кузьма-Качур М.І.</i>)	348
4.10.	Мотивація як важливий чинник безперервного професійного розвитку педагогічних працівників (<i>Ткаченко Л.В., Хмельницька О.С.</i>)	353
4.11.	Роль закладу неперервної освіти в підвищенні професійної компетентності педагогів із питань інклюзивної освіти (<i>Колісник О.В.</i>)	359
4.12.	Можливості «Університету третього віку» в підвищенні кваліфікації педагогів (<i>Самойленко О.А.</i>)	365
4.13.	Педагогічна діагностика професійних компетенцій викладача ЗВО (<i>Белікова О.В., Бессонова Н.М., Греул О.О., Дитюк С.О.</i>)	370
4.14.	Траєкторія розвитку викладача (<i>Воронцова О.М.</i>)	374
4.15.	Формування освітніх потреб під час підготовки дорослих магістрантів – учителів математики (<i>Водолаженко О.В.</i>)	378
4.16.	Методичні аспекти програми підвищення кваліфікації вчителів математики (<i>Жерновникова О.А., Проскурня О.І.</i>)	385
4.17.	Проектна діяльність як основа підвищення професійної компетентності вчителя математики (<i>Дейниченко Г.В., Дейніченко Т.І.</i>)	389
4.18.	Післядипломна педагогічна освіта дефектологів в Україні: виклики, тенденції, перспективи (<i>Гладуш В.А.</i>)	394
4.19.	Застосування технік транзактного аналізу в курсі кризової психології в процесі підготовки майбутніх викладачів психології (<i>Хижняк М.В.</i>)	412
4.20.	Підготовка вчителів початкових класів до роботи з обдарованими учнями в контексті неперервної освіти (<i>Ушмарова В.В.</i>)	417
4.21.	Формування основ професійного саморозвитку вчителів початкових класів засобами інформаційних технологій (<i>Брижак Н.Ю., Мішкулинець О.О.</i>)	424
4.22.	Роль пленерної практики в професійному саморозвитку вчителя образотворчого мистецтва (<i>Висікайло Т.В.</i>)	428
4.23.	Моделювання неперервної методико-практичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах ЗВО (<i>Беземчук Л.В., Мартем'янова А.В.</i>)	433
4.24.	Психологічна адаптація молодого вчителя в педагогічному середовищі (<i>Соколова К.В.</i>)	437
4.25.	Особливості професійної діяльності викладача ЗВО (<i>Шпак І.О.</i>)	442
4.26.	Можливості дизайн-мислення в інноваційній педагогічній діяльності (<i>Яловега І.Г., Пономарьова Н.О., Зуб С.С.</i>)	446

9	Методика викладання математики в країнах ЄС	1
10	Використання історичного матеріалу та прикладних задач у навчанні математики	1
11	Освітні програми підготовки вчителя математики в країнах ЄС	
12	Математична складова дослідження PISA	1

Також під час роботи курсів заплановано проведення круглого столу «Вплив стандартів другого покоління і розвитку ІКТ на професійну діяльність учителя математики».

У межах організованого круглого столу були виділені найбільш вдалі аспекти проведених курсів підвищення кваліфікації вчителів математики Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, слухачами висловлені побажання щодо вдосконалення програми майбутніх курсів. Зокрема пропонувалося збільшити час на аналіз особливостей розробки інтернет-сторінок і сайтів учителя математики, розглянути практичну реалізацію технології системно-діяльнісного підходу на уроках математики.

Отже, і викладачами, і слухачами курсів проведена робота була визнана успішною й корисною для практичної діяльності вчителя математики. Перелік запропонованих курсів підвищення кваліфікації вчителів математики Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди повсякчас оновлюється залежно від потреб слухачів.

Література:

1. Жерновникова О. А. Особливості сучасного уроку математики. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць. Х. : Цифрова друкарня №1, 2013. Вип. 43. С. 27–33.

2. Жерновникова О., Ісаєнко К. Забезпечення наступності при вивченні учнями математики та фізики у старшій профільній школі. *Науково-дослідна робота студентів як чинник удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя* : зб. наук. пр./редкол. : Л.І. Білоусова та ін. Х., 2018. Вип.17. С. 57–62.

3. Постанова КМУ від 21.08.2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF>.

4.17. Проектна діяльність як основа підвищення професійної компетентності вчителя математики

Дейніченко Г.В., Дейніченко Т.І.

Модернізація післядипломної педагогічної освіти України,

зорієнтованої на входження до європейського освітнього простору, характеризується становленням національної системи освіти на засадах концепції «Нова українська школа» та реалізацію компетентнісного підходу. Вагоме місце в цьому процесі належить питанням підвищення кваліфікації вчителя математики щодо проектування власної професійної діяльності, оскільки потенційні можливості особистості реалізуються за умови раціональної самоорганізації її діяльності, що має пріоритетне значення для підвищення рівня професійної компетентності вчителя. Водночас спеціальна підготовка вчителя математики є важливим чинником успішності оволодіння учнями проектною діяльністю, яка потребує застосування специфічних психологічних механізмів, методичних прийомів її організації.

Інтерес до вивчення проблеми підвищення кваліфікації вчителя в навчанні учнів проектною діяльністю (ПД) спостерігається в працях науковців із педагогіки, методики математики, психології, в яких вона досліджується в таких напрямках:

- основи організації й управління навчально-пізнавальною діяльністю того, хто навчається (О. Абдулліна, Ю. Бабанський, Г. Бевз, М. Данилов, І. Калошина, І. Ільясов, В. Лозова, А. Маркова, М. Махмутов, О. Пометун, Т. Рогова, В. Сухомлинський, Р. Черновол-Ткаченко та інші);

- прийоми й методи, спрямовані на визначення індивідуального стилю діяльності в навчанні (Д. Богоявленський, Н. Валєєва, П. Гальперін, З. Калмикова, В. Ляудіс, А. Маркова, В. Мерлін, З. Слепкань, Н. Тализіна, Л. Фрідман та інші);

- формування вмінь і навичок проектування навчально-пізнавальної діяльності, розвиток самостійності в навчанні (Ю. Бабанський, Д. Богоявленський, Г. Гаджиєв, В. Загвязинський, Є. Ісаєв, Л. Іляєва, В. Кулько, В. Лозова, І. Лернер, В. Паламарчук, М. Павлова, П. Підкасистий, Д. Піт, О. Савченко, В. Симоненко, О. Усова, Т. Цехмістрова, Ж. Шепелева та інші).

Питання педагогічного проектування навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається, знайшли відбиття в працях В. Безрукова, В. Гінецинського, О. Жерновникової, Е. Заїр-Бек, Г. Ільїна, І. Ільясова, М. Левшина, О. Пехоти, О. Попової, О. Олексюк, В. Родіонова, В. Серікова, Ю. Тюнникова та багатьох інших науковців. Розгляду питань підготовки вчителя до організації ПД учнів основної школи в позаурочній роботі присвячено дослідження Л. Кондратової тощо. Водночас, при безумовній важливості цих досліджень, ступінь розробки проблеми підвищення кваліфікації вчителя математики до навчання учнів ПД є недостатньою: потребують обґрунтування компоненти її змісту з урахуванням вимог проектною парадигми освіти; очікують розробки дидактичні умови забезпечення компетентності вчителя до здійснення ПД; необхідно уточнити критерії та показники сформованості рівнів компетентності тощо. Це призводить до

виникнення суперечностей між потребами суспільства, школи в учителях високого рівня проектної культури й недостатнім рівнем їх компетентності з ПД; усвідомленням мети цілеспрямованої підготовки вчителів до навчання учнів ПД та нерозробленістю конкретних способів її досягнення.

Аналіз літературних джерел надає підстави засвідчити, що проблема проєктування в педагогічній діяльності не є новою. Водночас вона є настільки багатоаспектною й важливою, що В. Гинецинський, Є. Ісаєв пропонують визначати предмет педагогіки як проєктування, що створює умови для покрокового розвитку системи освіти в цілому, переходу з одного стану до іншого, впровадження й аналізу функцій педагогічних систем. Такої ж позиції дотримуються й В. Ляудис, Н. Матяш, Н. Тализіна, І. Якиманська, висловлюючи переконання, що проєктування є рушійним механізмом розвивальної освіти, акцентуючи увагу на перетворюючій функції ПД [1; 3].

Наукової літератури виокремити основні підходи до розуміння ПД в історії педагогічної думки. Так, на початку ХХ століття вітчизняні педагоги (П. Блонський, В. Ігнат'єв, Є. Каганов, П. Каптерев, М. Крупеніна, А. Макаренко, П. Руднєв, С. Шацький, В. Шульгін та інші) пов'язували проєктне навчання із розвитком особистості, її підготовкою до життя й професійної діяльності. Зарубіжний досвід реалізації ПД був спрямований на розширення утилітарної задачі виконання навчальних завдань у реальних життєвих обставинах (метод проєктів), що розглядалося з позицій цілей навчання (В. Х. Кілпатрік, Д. Дьюї). Самостійна робота над розв'язуванням проблеми, отримання конкретного результату, його публічна презентація мали характер ПД [1; 6]. У сучасному розумінні цього методу вбачаємо його цінність у наданні тому, хто навчається, можливості засвоєння способу самостійного пізнання, що сприяє розвитку й саморозвитку особистості.

Проєктне навчання, яке за своєю суттю є інноваційною діяльністю, потребує застосування сукупності дослідницьких, пошукових, творчих методів, прийомів, засобів, що впливають на розвиток здібностей до спільних дій у нових, можливо безпрецедентних ситуаціях [5, с. 150]. Невід'ємною умовою здійснення ПД є наявність уявлень про кінцевий продукт діяльності, етапи проєктування, реалізацію проєкту, усвідомлення й рефлексію результатів діяльності [4].

Погоджуємося з дослідниками О. Пехотою, О. Полат, Н. Матяш, які розглядають початкове проєктування як інтегративний вид діяльності, що синтезує елементи ігрової, навчально-пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, перетворюючої, комунікативної, творчої діяльності й має загальну мету, узгоджені методи, способи, спрямовані на досягнення результату [3; 4; 5]. Метою навчального проєктування при цьому вважається створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проєктної діяльності того, хто навчається.

До основних принципів здійснення навчального проєктування А. Іоффе відносить умотивованість участі, врахування вікових, психологічних, творчих, регіональних особливостей, інтеграцію різних видів діяльності, системність [2].

Із урахуванням сучасних досліджень [1; 3], виділяємо такі функції ПД тих, хто навчається: перетворювальна, відображувальна, технологічна, програмово-цільова, контрольно-регулятивна, дослідницька, креативна. Як відомо, у виконанні творчих проєктів найбільш проявляються дослідницька і креативна функції. Водночас обґрунтування ПД як психологічної одиниці засвідчує, що її реалізація потребує відбору змісту, аналізу структури дій, необхідних для створення об'єкта, що проєктується тощо.

У численних дослідженнях учених доведено (О. Газман, Н. Матяш, Н. Пахомова, О. Пехота, Л. Теплоухова та інші), що під час проєктного навчання відбувається не лише трансляція тих чи інших знань, їх перенос у нові нестандартні умови, а й формуються вміння самостійного їх здобування, застосування в розв'язуванні нових пізнавальних і практичних завдань; здійснюється інтелектуальний творчий розвиток і саморозвиток суб'єкта освітньої діяльності; вдосконалюються комунікативні навички; розширюється коло спілкування, знайомство з іншими культурами, різними точками зору на одну проблему; прищеплюються вміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати й аналізувати необхідну інформацію в різних аспектах, висувати гіпотези, вміти робити висновки тощо.

Отже, міжпредметне значення ПД, широкий спектр можливостей її використання у вивченні дисциплін природничо-математичного, методичного циклів, у розв'язуванні великого класу прикладних задач потребують ґрунтовного оволодіння вчителями математики технологією проєктування для розуміння прикладних аспектів досліджуваного феномена; методикою навчання учнів навчально-проєктної діяльності для розвитку професійних компетентностей учителів в умовах реформування освітньої галузі.

Із метою підвищення кваліфікації вчителів математики закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), удосконалення їхньої методологічної та теоретичної професійної компетентності, поглиблення знань в організації ПД школярів нами розроблено програму курсу «Методика організації проєктної діяльності учнів у навчанні математики» (відповідно до постанові КМУ від 21.08.2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників»).

Завданнями підвищення кваліфікації визначено: підвищення рівня професійної компетентності вчителя математики відповідно до вимог кваліфікаційних характеристик; оновлення професійних знань і вмінь учителів математики ЗЗСО в аспектах організації проєктної навчально-пізнавальної діяльності школярів; оцінювання навчальних

досягнень учнів під час начального проєктування; формування проєктного мислення, готовності педагогів до впровадження інновацій в освітній діяльності відповідно до вимог Нової української школи.

Програма курсу складається з таких модулів, як-от: «Сутнісно-змістова характеристика проєктної навчально-пізнавальної діяльності школярів» та «Організація проєктної діяльності школярів у навчанні математики». Освітньо-тематичний план програми розрахований на 30 годин очно-заочно-дистанційної форми навчання: 10 годин – очна форма; 20 годин – самостійне навчання (заочна форма).

Теми модуля «Сутнісно-змістова характеристика проєктної навчально-пізнавальної діяльності школярів» розраховані на вдосконалення й оновлення знань і вмінь учителя математики з основ ПД, передбачають здійснення концептуального аналізу й синтезу теоретичних уявлень про проєктування в різних галузях знання, визначення суті, принципів, провідних дефініцій, технології ПД, наукове обґрунтування її завдань і структури тощо.

У змісті модуля «Організація проєктної діяльності школярів у навчанні математики» передбачається оновлення й поповнення знань і вмінь учителя з технології організації проєктної навчально-пізнавальної діяльності школярів у навчанні математики в ЗЗСО, модернізації його діяльності з урахуванням реалій, що склалися в освітньому просторі України, створення розвивального освітнього середовища, врахування аксіологічної складової тощо.

Освітньо-тематичним планом передбачено проведення лекцій в онлайн-режимі, самостійне опрацювання окремих тем, фахової літератури та практичних завдань (заочно-дистанційний етап); оцінювання ефективності навчання на курсах підвищення кваліфікації здійснюється за допомогою написання фахової контрольної роботи.

Отже, нова якість підготовки вчителя математики, спрямована на підвищення професійної компетентності, потребує від нього не тільки здатності до застосування в практичній діяльності вже відомих способів розв'язування педагогічних проблем, але й готовності до самостійного проєктування педагогічних процесів і ситуацій та навчання учнів ПД. Водночас досягнення мети виховання творчої, соціально адаптованої особистості, здатної до життєвого самовизначення, самореалізації, можливе лише за умови ґрунтовної підготовки вчителя до організації цього процесу, що передбачає оновлення змісту, форм і методів підвищення його кваліфікації, зорієнтованих на формування педагога-дослідника, його готовності до здійснення інноваційної, дослідницької діяльності.

Література

1. Дейниченко В. Г. Підготовка майбутніх учителів гуманітарного профілю до навчання старшокласників проєктної навчально-пізнавальної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2016.

20 с.

2. Иоффе А. Проектирование: теория и практика. *Просвещение. Общественные науки*. 2012. Вып. 2. С. 23–27.

3. Матяш Н. В. Психология проектной деятельности школьников : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Брянск, 2000. 40 с.

4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособ. для студ. пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров / Е. С. Полат и др. ; ред. Е. С. Полат. Москва, 2002. 272 с.

5. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота та ін. ; заг. ред. О. М. Пехота. Київ, 2001. 256 с.

6. Пахомова Н. Ю. Метод учебного проекта в образовательном учреждении : учеб. пособ. Изд. 3-е, испр. и доп. Москва, 2005. 112 с.

4.18. Післядипломна педагогічна освіта дефектологів в Україні: виклики, тенденції, перспективи

Гладуш В.А.

У монографічному дослідженні «Післядипломна педагогічна освіта дефектологів в Україні: теорія і практика» (2013) зазначено, що «педагогічна освіта є спеціалізованою і чітко структурованою. Вона містить у собі: базову і післядипломну ланки. Базова педагогічна освіта – це здобуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, який визначає професію, спеціальність та кваліфікацію. Післядипломна освіта передбачає такі дії: зміна спеціальності; зміна кваліфікації як у частині виду професійної діяльності, так і в частині ступеня та рівня готовності до діяльності в межах спеціальності; підвищення кваліфікації як процесу вдосконалення професійних знань, умінь та навичок для поступального розвитку педагога як професійної особистості. Якщо базова підготовка у ВНЗ – це формування кваліфікаційної, професійної та загальної культури педагога, то післядипломна – процес її збагачення, поглиблення й розширення. Важливим є те, що система цілей і завдань післядипломної педагогічної освіти коригується конкретними потребами освітньої галузі, наявністю засобів, умов функціонування, рівнем підготовки педагогічних кадрів» [1, с. 23]. Також наголошено, що «післядипломна освіта дефектологів сьогодні – це своєрідна педагогічна система, що має зміст, форми та методи, функціонує шляхом реалізації складних та змістовно-процесуальних процесів. Сучасна модернізація національної системи освіти потребує впровадження змін і в систему післядипломної освіти дефектологів, яка і без цього має свої особливості і відмінності» [1, с. 8]. Пройшло десятиліття з моменту написання цих умовиводів наукового дослідження.